

епідеміями, ерозією ґрунтів, а також зусилля щодо зміцнення національної незалежності [2, с. 123]. Відомий хадис пророка Мухаммеда говорить: «Ми повернулися з малого джихаду, щоб розпочати великий джихад» – тобто внутрішню боротьбу, яка є важливішою за збройну.

Ісламська концепція джихаду є багатогранною і гнучкою. Вона дозволяє як мирне, так і збройне протистояння, але лише за чітко визначених умов. Історичний розвиток джихаду показує, що його тлумачення змінювалося залежно від обставин, у яких перебувала мусульманська громада. У сучасному світі важливо звертати увагу на мирні аспекти джихаду, які сприяють розвитку суспільства, зміцненню моралі та духовності.

Література

1. Держава і влада в ісламських філософсько-теологічних та правових концептах : монографія / Д. В. Білозор та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 705 с.
2. Іслам: довідково-методичні матеріали / М. В. Лубська та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 541 с.
3. Священний Коран. Переклад українською / пер. М. Якубович. Львів : Центр світової політики, 2013. 624 с.
4. Історія релігій світу : навчальн-методичний посібник / М. В. Лубська та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 850 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-578-8-29>

ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ БУДДИЗМУ ЯК ОСНОВА САМОВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Гузенко Ю. І.

*кандидат історичних наук, доцент,
викладач*

*Відокремлений структурний підрозділ
«Технологічно-економічний фаховий коледж
Миколаївського національного аграрного університету»
м. Миколаїв, Україна*

Сучасне суспільство вже тривалий період переживає кризу духовних орієнтирів, тому питання етичного самовдосконалення та виховання внутрішньої рівноваги набувають особливої актуальності.

Серед світових духовних традицій буддизм посідає особливе місце завдяки своєму глибокому вченню про природу свідомості, моральність і відповідальність людини за власні вчинки. Етичні принципи буддизму спрямовані на гармонійне співіснування людини з іншими, на формування внутрішньої культури, що лежить в основі самовиховання [5].

Життя людини сповнено стражданнями, вчить буддизм. Головною їх причиною є наші пристрасті та бажання. Буддистська етика спрямована на пошук шляхів, які зможуть допомогти позбутися страждань. Зробити це можна через приборкання своїх пристрастей та поганого ставлення до інших. Для подолання людських страждань, буддизм пропонує восьмискладовий шлях, що є основою його етики. Саме етика та моральна поведінка (шила) займає головне місце і вважається центром вчення Будди. Дослідник Д. Кеон писав, що «шила надає той поштовх та динамізм, без яких не можна досягти звільнення [6, р. 44].

Основні етичні принципи буддизму відомі як «п'ять чеснот». Вони включають наступні положення: утримання від убивства живих істот, крадіжки, розпусти, неправдивої мови, та вживання одурманювальних речовин. Ці принципи формують фундамент відповідального існування й гармонійної взаємодії з навколишнім світом. Водночас вони виступають не як зовнішня заборона, а як внутрішня настанова, що підтримує розвиток усвідомленості (сати) і співчуття. Буддизм не обмежується моральними нормами поведінки. Він підкреслює важливість внутрішнього наміру (чітта) як визначального чинника етичності вчинку. Саме чистота намірів є критерієм моральності. Етика буддизму поєднує моральний, психологічний і духовний рівні особистісного розвитку.

Будда наголошував на тому, що кожна людина повинна жити моральним життям. І хоча етика сама по собі не зможе допомогти людині досягти просвітлення, але і просвітлення неможливо без неї. В той же час, самі по собі добрі справи «є принципово недостатніми для досягнення його остаточної мети – нирвани» [3, с. 259]. Останньої можна досягти лише в результаті постійного самовдосконалення та самовиховання. «Через набуття високої духовності та високих моральних чеснот, через цілеспрямовані медитативні практики, психотренінг, наполегливу працю на благо спільноти тощо» [1, с. 86].

Самовиховання у буддистській традиції розглядається як природний процес розвитку внутрішнього усвідомлення, постійного контролю над власними емоціями, формування співчуття (каруна) та доброзичливості (метта). У цьому сенсі буддизм пропонує цілісну систему морально-етичних настанов, що можуть стати методологічною основою формування гармонійної, морально зрілої особистості в добу глобальних трансформацій. Буддистська етика виходить із переконання, що всі живі

істоти є взаємопов'язаними, тому будь-яка дія людини має наслідки не лише для неї самої, а й для інших. Об'єктом буддистського вчення є внутрішній світ людини, який створюється через дотримання певних моральних та етичних цінностей. Наприклад, бути відданим своїм рідним, друзям, любити людей як самого себе, розвивати розумові здібності і виховувати в собі високі моральні якості, бути толерантним та милосердним для всього живого.

Самовиховання у буддистській традиції тісно пов'язане з процесом усвідомлення власних дій і станів свідомості. Практики споглядання (віпасана), медитації спрямовані на розвиток самоконтролю, рівноваги та співчуття. Таким чином, стверджується «уявлення про спасіння за рахунок виключно своїх сил і через медитацію» [1, с. 254].

У працях сучасних послідовників буддизму підкреслюється, що самовиховання є процесом самопізнання, який веде до духовного оновлення особистості. Буддистська концепція вбачає джерело моральної сили не в зовнішніх інституціях, а у внутрішній дисципліні розуму. Як зазначає Тхіть Нат Хань, «усвідомленість – це енергія, яка допомагає нам торкатися чудес життя у кожную мить» [4, с. 42].

Самовиховання у контексті буддистської етики має чітку послідовність:

- розвиток моральної поведінки (сіла);
- формування зосередженості (самадхі);
- досягнення мудрості (райї).

Ці етапи утворюють шлях гармонійного вдосконалення, у якому етична поведінка слугує основою духовного прогресу. Буддизм не є авторитарною системою виховання. Він пропонує «етичну автономію» – усвідомлене самокерування, що ґрунтується на особистій відповідальності. У сучасній психології та педагогіці дедалі більше уваги приділяється практикам усвідомленості, що мають буддистське походження. Дослідження доводять, що систематичне виконання медитативних вправ сприяє підвищенню рівня самоконтролю, емпатії, відповідальності та здатності до співчуття. У педагогічному контексті буддистські принципи можуть бути адаптовані як методи формування моральної свідомості та стійкості особистості.

Особливе значення для системи освіти має принцип ненасильства (ахімса), який розкриває ідею гармонійного співіснування та взаємоповаги. Як зазначає Далай-лама, саме співчуття є універсальною цінністю, спільною для всіх культур, і має стати «основою виховання нової свідомості людства». Для того, щоби прийняти етичне рішення обов'язково слід врахувати його наслідки для інших людей. Слід практикувати емпатію – співчуття та розділення болю інших. Така практика вимагає постійної роботи.

Етичне життя за буддизмом – це таке життя, коли людина зосереджена на співчутті до усіх людей. Роблячи самопожертву, навчаючись бути смиренною, людина примножує свій етичний потенціал.

Далай-лама вважає, що негативні або «хворобливі» емоції – це тимчасові перешкоди, які спокушають сучасну людину, що відчуває їх, відмовитися від контролю, але людина повинна залишатися свідомо відповідальною за те, як вона реагує на емоції.

Етичні принципи буддизму є не лише релігійною доктриною, а цілісною системою морального самовиховання, що поєднує елементи філософії, психології та педагогіки. Вони навчають людину бачити причинно-наслідкові зв'язки своїх дій, розвивати усвідомленість, співчуття та відповідальність. Сучасна особистість, яка прагне духовної зрілості зможе знайти в буддійській етиці шлях внутрішнього розвитку – від моральної дисципліни до мудрості. Саме тому етичні засади буддизму можуть стати ефективним теоретичним і практичним підґрунтям для системи самовиховання в умовах глобалізованого світу.

Література

1. Духовність, мораль, етика традиційних суспільств Далекого Сходу / упоряд. В. Ф. Резаненко. Київ : Видавничий дім «Кисво-Могилянська академія», 2007. 295 с.

2. Марченко О. Релігійно-етичні засади та особливості господарської етики буддизму. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/43_2022/14.pdf

3. Стрелкова А. Ю. Етика та онтологія людського буття у буддизмі. Актуальні проблеми духовності : зб. наук. праць / ред. : Я. В. Шрамко. Вип. 13. Кривий Ріг, 2012. С. 256–264.

4. Тхіть Нат Хань. Спокій у кожному кроці. Шлях усвідомлення в повсякденному житті. Київ : Terra Incognita, 2019. 128 с.

5. Gethin R. The Foundations of Buddhism. Oxford: Oxford University Press, 1998. 333 p.

6. Keown D. The Nature of Buddhist Ethics. London : Macmillan, 1992. 280 p.